

SABINA SZYDEŁKO

UCZTA WESELNA – TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ
W PARAFII RUDNA WIELKA (DIECEZJA RZESZOWSKA)

WEDDING RECEPTION – TRADITION AND MODERNITY
IN THE PARISH OF RUDNA WIELKA (DIOCESE OF RZESZÓW)

A b s t r a c t. The subject of this article is to present the customs and rituals of the wedding reception. The purpose of these is analysis and pay attention to the disappearance some customs and appears new in the parish of Rudna Wielka, near Rzeszow. This article consists of four points. They describe the preparation of young people for weddings, its beginning, wedding games and capping ceremony. Source of the study is based on information obtained by ethnographic field research on wedding rituals. The study was conducted in 2011 in the villages of Rudna Wielka, Rudna Mała and Pogwizdów Nowy.

In the 20th century preparations for the wedding reception began a week earlier and the party was next to the house of the bride. Currently, the young are planning a wedding already a year before, now it takes place in the folk house, wedding house, restaurant or hotel. Couple must book the ballroom, photographer, invite guests in advance. After the mass, the young along with the guests go to the place where the reception is to take place, where they are welcomed with bread and salt, then the groom carries his wife over the threshold. Then is toast and everyone sit down to dinner. After the end of the meal, the newlyweds dance their first dance, then go to the wedding session. Before midnight, the orchestra organizes different types of games, which involve everyone invited guest, parents of honeymooners and themselves. At midnight the capping ceremony takes place. It was believed that those who catch a tie and veil will soon get married. Young thank the leaving guests for coming, invite them to after-party and give them a cake.

Key words: wedding reception, wedding, bride, groom, wedding games, capping, first dance, bread and salt.

Wesele jest ważnym wydarzeniem w życiu dwojga młodych ludzi, którzy pragną być ze sobą przez całe życie. Młodzi chcą, aby ten szczególny dzień przebiegał bez jakichkolwiek zakłóceń i na długo pozostał w ich pamięci. Podczas Mszy świętej, która najczęściej rozpoczyna się o 13.00 albo 14.00, para przed Bogiem i ludźmi składa przysięgę małżeńską, stając się tym samym dla siebie mężem i żoną. Po zakończeniu Eucharystii nowożeńcy wraz z gośćmi udają się na ucztę weselną, aby świętować zawarcie małżeństwa.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie zwyczajów i obrzędów uczyty weselnej. Celem zaś jest ich analiza oraz zwrócenie uwagi na zanik niektórych zwyczajów i pojawienie się nowych. Źródło niniejszego opracowania stanowią informacje uzyskane metodą etnograficznych badań terenowych nad obrzędowością weselną, które przeprowadzane były w miesiącach od lipca do listopada 2011 roku, w następujących miejscowościach: Rudna Wielka, Rudna Mała i Pogwizdów Nowy. Pomocą w przeprowadzeniu badań terenowych okazał się przygotowany wcześniej przez autorkę niniejszego artykułu kwestionariusz. W pracy przy redagowaniu tekstu skorzystano z metody etnograficznych badań terenowych, analizy i krytyki piśmiennictwa.

Podjęto badania w parafii Rudna Wielka, ponieważ autorka artykułu pochodzi z tej parafii i w wielu z tych obrzędów uczestniczyła. Obrzędy z tego regionu związane z ucztą weselną nie zostały nigdzie opublikowane, dlatego też warto je opisać dla przyszłych pokoleń.

Artykuł składa się z czterech punktów, w których podjęto opis, analizę i interpretację obrzędowości weselnej. Pierwszy punkt dotyczy przygotowań, jakie powinny być poczynione, aby wesele mogło się odbyć. W drugim punkcie przedstawiono początek uczyty weselnej. W dwóch ostatnich paragrafach opisane zostały zabawy weselne oraz ocepiny¹.

1. PRZYGOTOWANIA DO UCZTY WESELNEJ

Ślub jest wyjątkowym wydarzeniem w życiu młodych ludzi, dlatego w tradycji ludowej po zawarciu sakramentu małżeństwa odbywa się ucztę weselną.

¹ Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej: *Zwyczaj i obrzędy weselne w parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Rudnej Wielkiej (diecezja rzeszowska)* napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Zdzisława Ryszarda Kupisińskiego, prof. KUL w Katedrze Religioznawstwa i Misjologii, obronionej przez autorkę 22.06.2012 roku.

Wesele planowane jest znacznie wcześniej, aby zabawa była udana i pozostała w pamięci młodej pary, rodziny i zaproszonych gości. Respondenci pamiętają jak przygotowania do tego dnia rozpoczynały się tydzień wcześniej. Wówczas to kobiety zbierały się w jednym miejscu, piekły ciasta i gotowały potrawy, które miały być podawane podczas przyjęcia. Młodzi zaś, zapraszając gości weselnych, dostawali od nich produkty żywnościowe na poczet wesela².

Na terenie wiejskim najlepszym okresem do zawarcia związku małżeńskiego był czerwiec-wrzesień, ponieważ wesele odbywało się na świeżym powietrzu obok domu panny młodej. Na tę okazję specjalnie układano drewnianą podłogę, na której goście mogli tańczyć. Niekiedy dodatkowo wokół podłogi stawiano drewniane ogrodzenie, które przystrajano wstążkami. Stoły ustawione były na podwórku i w domu dziewczyny. Talerze, szklanki i kieliszki pożyczane były od sąsiadów, gdyż żadna gospodyni nie posiadała wystarczającej ich ilości. Z czasem wesela zaczęto organizować w tzw. domkach letniskowych. Najczęściej były one wypożyczane. Domki letniskowe składały się z kilku części oraz wykonane były z drewna. Państwo młodzi wraz z rodziną ozdabiali wnętrze poprzez zawieszenie różnokolorowych złotek z butelek po śmietanie i mleku, siatki wojskowej oraz balonów. Po pewnym czasie wesela zaczęto organizować w domach ludowych albo remizach. Sale wówczas dekorowane były balonami, łańcuchami i kwiatami z bibuły. Za stołem państwa młodych, na ścianie oprócz ozdobnej tkaniny, wieszano obraz Matki Bożej, albo napis: „Szczęść Boże Młodej Parze”³.

Obecnie przygotowania do wesela rozpoczynają się około roku wcześniej. Młodzi muszą wybrać i odpowiednio wcześniej zarezerwować wymarzoną salę weselną, zespół muzyczny, fotografa oraz zaprosić gości. Wesela organizowane są w dalszym ciągu w domach ludowych, chociaż coraz większą popular-

² Według inf. A.F., S.S., C.D. z Rudnej Małej; M.G., C.S., M.L. z Rudnej Wielkiej; M.M., A.B., M.C., M.P. z Pogwizdowa Nowego. Zob. również T. B u r z y ń s k i. *Zwyczaj, wierzenia i obrzędy weselne wsi z okolic Dynowa*. W: K. Ruszel (red.). *Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”*. Rzeszów 2001 s. 137, 139; W. D a s z k o w s k a - R u s z e l. *Weselny prolog*. W: K. Ruszel (red.). *Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”* s. 41-43; A. Z a d r o ż y ń s k a, T. V r a z i n o v s k i, K. W r o c ł a w s k i. *Ludowe obrzędy i podania. Etnograficzne i folklorystyczne studia porównawcze wsi polskiej i macedońskiej*. Warszawa 2002 s. 27.

³ Według inf. J.Sz., K.Sz., S.S. z Rudnej Małej; K.W., M.P., M.M., S.G. z Rudnej Wielkiej; M.M., B.G., J.M. z Pogwizdowa Nowego. Zob. B u r z y ń s k i. *Zwyczaj, wierzenia i obrzędy weselne wsi z okolic Dynowa* s. 134; T. K a r w i c k a. *Kultura ludowa ziemi dobrzyńskiej*. Warszawa–Poznań 1979 s. 160; K. L a c h. *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy. Folklor pogranicza polsko-czeskiego*. Wrocław 2000 s. 72.

nością cieszą się domy weselne, restauracje oraz hotele. Przygotowaniem dań weselnych zajmuje się szef kuchni lokalu, w którym odbędzie się przyjęcie lub wynajęta firma cateringowa. Za wystrój sali odpowiedzialni są sami młodzi wraz z rodziną lub wynajęty dekorator⁴.

W XX wieku uczta weselna trwała nawet tydzień, wszystko zależało od zamożności danej rodziny. Jeśli wesele było trzydniowe, wówczas – jak podają respondenci – ostatni dzień przeznaczony był dla najbliższej rodziny oraz kucharki. Kiedy wesele trwało dłużej niż dwa dni, można było się spotkać wówczas z określeniem „3, 4... sery”, które oznaczało kolejny już dzień wesela. Obecnie zaś wesela trwają od jednego do dwóch dni⁵.

Niewątpliwie na przestrzeni lat zauważyć można zmianę, jaka dokonała się w wyborze miejsca, w którym ma odbyć się uczta weselna. Nie odbywa się już ona obok domu panny młodej, czy w domku letniskowym, ale w domu ludowym, restauracji, domu weselnym albo hotelu. Zanikł także element wzajemnej pomocy mieszkańców wsi przy przygotowywaniu potraw na przyjęcie, obecnie zajmuje się tym szef kuchni pracujący w restauracji. Skróceniu uległ także czas trwania samego wesela. Po ślubnej Mszy świętej nowożeńcy wraz z zaproszonymi gośćmi udają się do miejsca, w którym ma odbyć się przyjęcie weselne, o którym mówi następny paragraf.

2. ROZPOCZĘCIE WESELA

Wesele rozpoczyna się od przywitania młodej pary chlebem i solą w progu domu weselnego. Witani są oni przez rodziców, albo przez kucharkę. Życzy im się wszystkiego najlepszego, a zwłaszcza tego, żeby im chleba i soli nigdy nie zabrakło, ponieważ uważa się, że są to produkty podstawowe, niezbędne do dalszego życia. Chleb jest nie tylko symbolem materialnego pokarmu, ale także duchowego, zaś sól jest znakiem zawarcia przymierza. Młodym podaje się chleb do ucałowania, a jego kawałek jest przez nich maczany w soli

⁴ Według inf. J.Sz., Z.F., A.F. z Rudnej Małej; M.M., Z.K., K.W. z Rudnej Wielkiej; Ł.M., M.T., A.B. z Pogwizdowa Nowego.

⁵ Według inf. W.P., C.P., Z.S. z Rudnej Wielkiej; Z.J., A.R., H. Rz. z Rudnej Małej; A.B., M.M., U.K. z Pogwizdowa Nowego. Zob. również H. G e r l i c h. *Narodziny, zaślubiny, śmierć. Zwyczaje i obrzędy w katowickich rodzinach górniczych*. Katowice 1984 s. 86; K a r w i c k a. *Kultura ludowa ziemi dobrzyńskiej* s. 160.

i spożywany. Następnie otrzymują oni dwa kieliszki wódki albo wody (jeśli wesele jest bezalkoholowe), które związane są ze sobą ozdobną wstążeczką. Młodzi muszą wypić ich zawartość, a kieliszki na szczęście rzucić za siebie. Jeśli się rozbija, wróży im to dużo szczęścia w małżeństwie, złą wróżbą natomiast jest, gdy szkło pozostanie całe⁶.

Następnie pan młody na rękach przenosił swoją żonę przez próg domu weselnego, miało to na celu ustrzeżenie ukochanej przed złem. Wierzono, że jest ona bardziej niż mężczyzna narażona na działanie złych sił i uroków. Gdy wszyscy weszli już do sali, orkiestra zaczynała grać sto lat i wznoszony był toast za państwa młodych. Potem każdy z gości zajmował miejsce przy stole. Razem z młodymi małżonkami siedzieli ich rodzice oraz друзьbowie, zaś pozostali goście wybierali sobie miejsca, które chcą zająć. Jak podają respondenci, przy jednym stole zasiadali starsi, przy następnym kawalerowie i panny, a przy ostatnim dzieci. Dzisiaj wygląda to bardzo różnie, każdy siada, gdzie chce. Czasami młodzi, dobrze znając swoich gości, ustalają kto będzie z kim siedział. Wówczas na stolikach umieszcza się specjalne bileciki, na których wypisane są imiona i nazwiska poszczególnych gości⁷.

Gdy goście zajęli już miejsca, podawany był obiad. Wesele odbywało się koło domu, posiłek roznosiła najbliższa rodzina. Czasami drugiego dnia weseła sami młodzi usługiwali przy stole. Tradycyjny jadłospis weselny we wsiach rzeszowskich w XIX wieku składał się z następujących potraw: barszcz z chlebem, kapusta z grochem oraz kasza jaglana, tatarczana i jęczmienna. Później zaczęto podawać także flaki z kaszą oraz rosół z kaszą tatarczaną, groszkiem albo ziemniakami. W XX wieku pierwszym daniem był rosół, następnie ziemniaki z schabowym lub pieczone mięso i surówka, na deser podawano ciasto i kawę. Podczas wesela serwowano flaki, gołąbki, kiszkę na

⁶ Powszechne na badanym terenie. Zob. K. R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich*. W: K. Ruszel (red.). *Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”* s. 22 n.; B u r z y Ń s k i. *Zwyczaje, wierzenia i obrzędy weselne wsi z okolic Dynowa* s. 151; J. B a l d o c k. *Symbolika chrześcijańska*. Tł. J. Moderski. Poznań 1994 s. 107, 135. Sól symbolizowała magiczną ochronę, miała ona również zapoczątkować proces transformacji panny młodej w kobietę i przyszłą matkę. L a c h. *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy* s. 70.

⁷ Według inf. C.D., H.Rz., H.R. z Rudnej Małej; M.C., M.M., A.B. z Pogwizdowa Nowego; K.G., Z.K., K.K. z Rudnej Wielkiej. Zob. również R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 23; M. M a r c i n i a k. „Złoty krążek połączył serca dwa” czyli kilka słów o weselu współczesnym. W: K. Ruszel (red.). *Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”* s. 251 n.; Z. D e m b e k. *Wesele polskie. Zwyczaje, wyjaśnienia, porady, savoir-vivre*. Łysomice 2004 s. 201, 213-215.

gorąco, klopsy z ziemniakami, a po oczepinach barszcz czerwony z krokietami. Na drugi dzień przygotowywano bigos z wędlin, które pozostały po przyjęciu. Obecnie menu weselne jest bardzo zróżnicowane, oprócz tradycyjnych potraw podaje się np.: wędzonego łososa jako przystawkę, następnie zupę z pomidorów pelati z drobiem i parmezanem, pierś z kurczaka w płatkach migdałowych, na deser serwowane są lody z owocami i bitą śmietaną. Niezależnie od potraw, jakie są podawane podczas przyjęcia, zauważa się, że ostatnim ciepłym daniem jest zawsze barszcz czerwony z krokietami⁸.

Po obiedzie para młoda wychodziła na parkiet i tańczyła swój pierwszy taniec, najczęściej był nim walc. Obecnie młodzi wybierają swoją ulubioną piosenkę, do której chcą zatańczyć. Pojawił się także nowy zwyczaj, który cieszy się coraz większą popularnością, jest nim taniec, podczas którego muzyka zmienia się i nowożeńcy do różnych utworów wykonują odpowiednio wcześniej przygotowany przez siebie układ choreograficzny⁹.

Po czynnościach wstępnych nowożeńcy z drużbami udają się na sesję fotograficzną w plenerze. Przed upowszechnieniem się fotografii nie robiono takich zdjęć. Wykonywane były jedynie zdjęcia portretowe młodej pary, za zwyczaj kilka dni po ślubie¹⁰.

W XX wieku wesele prowadziła kucharka, ponieważ znała najwięcej przyśpiewek. Przyśpiewki odnosiły się do rodziców młodych, rodziców chrzestnych, drużki i drużby oraz państwa młodych. W dzisiejszych czasach, jeśli są śpiewane, to przez starsze kobiety obecne na weselu. Orkiestra grała do tej godziny, do której było zapłacone, potem zaś goście płacili, jeśli chcieli dalej tańczyć. Bywało i tak, że pan młody płacił za orkiestrę, a wszyscy swaci (kawalerowie) dokładali się do tego, po to by grała do rana. Wówczas pieniądze od innych swatów zbierał starszy swat. Zdarzały się też przypadki, że orkiestra była opłacana tylko przez swatów. Podczas przyjęcia istniała możliwość zamówienia, za odpowiednią opłatą, piosenki poprzedzonej dedykacją, którą wykonywał zespół muzyczny, dzisiaj goście nie ponoszą za to kosztów. Jak podają respondenci, gdy zapadła noc pod dom weselny schodzili

⁸ Według inf. J.Sz., C.D., S.Sz. z Rudnej Małej; A.M., M.M., K.D. z Rudnej Wielkiej; Ł.M., A.B., J.W. z Pogwizdowa Nowego. Zob. R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 23; O. K o l b e r g. *Dzieła wszystkie*. T. 49: *Sanockie-Krośnieńskie*. Cz. 1. Wrocław-Poznań 1974 s. 406.

⁹ Według inf. A.P., A.F., S.Sz. z Rudnej Małej; T.C., T.P., M.K., K.D. z Rudnej Wielkiej; A.B., M.T., K.Z. z Pogwizdowa Nowego. M a r c i n i a k. „Złoty krążek połączył serca dwa” s. 252. Zob. także K o l b e r g. *Sanockie-Krośnieńskie* s. 325.

¹⁰ Według inf. Z.F., A.P., C.D. z Rudnej Małej; A.B., M.M., Ł.M. z Pogwizdowa Nowego; A.M., M.M., K.D., T.P. z Rudnej Wielkiej.

się tzw. wieczorni goście. Byli to ci, którzy nie zostali zaproszeni na wesele. Częstowano ich ciastem oraz wódką¹¹.

Najbardziej popularnym napojem alkoholowym na weselu w XX wieku była wódka, której roznoszeniem zajmował się ojciec pana młodego albo drużba z drużką. Obecnie oprócz wódki, którą roznoszą kelnerzy, coraz częściej serwuje się piwo, wino oraz różnego rodzaju drinki, robione przez wynajętych barmanów¹².

Według badanych respondentów późnym wieczorem wnoszony jest tort weselny. Młodzi kroją po kawałku dla siebie i nawzajem się nim karmią. Obsługa w tym czasie kroi i roznosi kawałki tortu dla reszty gości. Tort ma „osłodzić” przyszłe życie współmałżonków¹³.

Do czasów współczesnych zachował się zwyczaj witania młodych chlebem i solą. Zmianie uległ jadłospis weselny, w którym oprócz tradycyjnych dań, takich jak rosół czy schabowy, można spotkać potrawy bardziej wykwintne. Zauważa się także pojawienie nowych zwyczajów, takich jak: bileciki na stole z imieniem i nazwiskiem każdego gościa, zastosowanie układu choreograficznego podczas pierwszego tańca oraz sesja ślubna w plenerze. Nie można także zapomnieć o zabawach weselnych, które organizowane są podczas trwania wesela, o których traktuje następny paragraf.

3. ZABAWY WESELNE

W XX wieku podczas trwania uczyty weselnej organizowano niewiele zabaw, były nimi „chusteczka” oraz „kaczuszki” grane dla dzieci. Niekiedy odbywały się zawody w tańczeniu polki, wygrywała ta para, która najdłużej

¹¹ Według inf. A.F., H.Rz., J.G. z Rudnej Małej; K.W., S.G., M.G. z Rudnej Wielkiej; M.T., A.B., K.Z. z Pogwizdowa Nowego. Zob. B u r z y Ń s k i. *Zwyczaje, wierzenia i obrzędy weselne wsi z okolic Dynowa* s. 137; G e r l i c h. *Narodziny, zaślubiny, śmierć* s. 83 n.

¹² Według inf. M.M., M.C. z Pogwizdowa Nowego; K.Sz., B.P., B.J. z Rudnej Małej; A.M., M.K., M.M. z Rudnej Wielkiej. Zob. również R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 24; K a r w i c k a, C h e r e k. *Tradycja a współczesność w kulturze ludowej wybranych wsi regionów Polski Północnej* s. 70; D e m b e k. *Wesele polskie* s. 208 n.

¹³ Według inf. A.F., Z.F., A.P. z Rudnej Małej; Ł.M., A.B., J.W., J.J. z Pogwizdowa Nowego; T.P., A.M., K.K. z Rudnej Wielkiej. Zob. M a r c i n i a k. *„Złoty krążek połączył serca dwa”* s. 251 n.

tańczyła. Wraz z pojawieniem się piosenki „Jedzie pociąg z daleka” wprowadzono nową zabawę, która bardzo szybko stała się popularna na przyjęciach¹⁴.

Obecnie jest bardzo wiele zabaw weselnych. Można wśród nich wyróżnić trzy kategorie: te, w których uczestniczą goście, rodzina państwa młodych oraz sami nowożeńcy. Do pierwszego typu gier należy zabawa z krzesłami, które ustawia się oparciami do środka, tak aby tworzyły koło. Osób uczestniczących jest o jedną więcej niż krzesel. Celem zabawy jest, aby w momencie, kiedy przestaje grać muzyka jak najszybciej usiąść na krześle. Ten, kto nie zdąży tego zrobić odpada, a ilość krzesel za każdym razem zmniejsza się o jedno. Wygrywa ta osoba, która zostaje sama. Oczywiście, zabawę tę niekiedy jeszcze nieco urozmaicano poprzez uczestnictwo w niej najpierw samych dziewczyn, a później kawalerów, albo poprzez to, że zanim uczestnicy usiądą na krzesłach, muszą dodatkowo wykonać zadania podane przez prowadzącego. Osoba, która wygra spośród chłopców i dziewczyn, dostaje nagrodę, najczęściej jest nią butelka wódki¹⁵.

W innej zabawie prowadzący prosi o utworzenie dwóch kół. W środku znajdują się kobiety, zaś na zewnątrz mężczyźni. Panny trzymają się za ręce i idą w przeciwnym kierunku niż kawalerowie. Gdy muzyka przestaje grać, wszyscy się zatrzymują, panny odwracają się twarzą do chłopców i wszyscy wykonują zadanie podane przez prowadzącego, np. całują w rękę, kolano albo ciągną za ucho. Na koniec zabawy, z tą osobą, z którą stanie się naprzeciwko, tańczy się polkę. Ciekawą zabawą jest taniec z miotłą. Jeden z mężczyzn dostaje miotłę i ma z nią zatańczyć, pozostali zaś w parach tańczą obok niego. Gdy orkiestra przestaje grać, wówczas kawaler podchodzi do wybranej przez siebie pary, oddaje mężczyźnie miotłę, zaś jego partnerkę prosi do tańca¹⁶.

Na badanym terenie respondenci podają zabawę, w której osoba prowadząca wybiera z rodziny pana młodego i panny młodej po kilka osób. Ustawia się po przeciwnych stronach sali odpowiednią ilość krzesel. Obie rodziny

¹⁴ Według inf. J.Sz., H.Rz., C.D. z Rudnej Małej; L.G., A.B., M.M. z Pogwizdowa Nowego; C.P., Z.S., T.C. z Rudnej Wielkiej.

¹⁵ Według inf. S.Sz., A.F., T.M. z Rudnej Małej; K.D., M.M., T.C., T.P. z Rudnej Wielkiej; M.C., M.M., Ł.M. z Pogwizdowa Nowego. Zob. również R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 28; G e r l i c h. *Narodziny, zaślubiny, śmierć* s. 83; M a r c i n i a k. „Złoty krążek połączył serca dwa” s. 253.

¹⁶ Według inf. J.Sz., C.D., H.R. z Rudnej Małej; W.P., T.C., M.M. z Rudnej Wielkiej; L.G., K.Z., M.C. z Pogwizdowa Nowego.

siadają, każdej osobie zostaje przyporządkowana jakaś postać z opowiadania, które prowadzący będzie czytał. Ten, kto został wyczytany, musi przebiec wokół ustawionych krzeseł, zaś istotą zabawy jest jak najszybciej wykonać tę czynność. Inna zabawa, w której również bierze udział rodzina panny młodej i pana młodego, polega na utworzeniu dwóch drużyn, których zadaniem jest ułożenie ze swoich ubrań drogi prowadzącej odpowiednio do pana młodego i panny młodej. Wygrywa ta drużyna, która zadanie wykona jako pierwsza¹⁷.

W zabawach biorą udział także sami państwo młodzi. Pannie młodej wiązuje się oczy, zaś kawalerowie razem z panem młodym siadają na krzesłach ustawionych w jednym rzędzie. Dziewczyna ma rozpoznać swojego męża, dotykając po kolei każdemu z kawalerów np. nosa, ręki albo kolana¹⁸.

Najbardziej popularnymi zabawami, jakie są organizowane podczas trwania przyjęcia, są „chusteczka”, „kaczuszki” oraz „pociąg”. Z biegiem lat pojawiło się także bardzo dużo gier weselnych, jakie można przeprowadzić, które posiadają nawet po kilka wariantów do wyboru. W zabawach tych uczestniczą zarówno goście, rodzina państwa młodych jak również oni sami. Po zakończeniu wszystkich gier następują oczepiny, o których mówi następny paragraf.

4. OCZEPINY I ZAKOŃCZENIE WESELA

Kulminacyjnym obrzędem weselnym, związanym ze zmianą statusu panny młodej i włączeniem jej do grona mężatek, były oczepiny. Przystępowano do nich o północy. We wsiach rzeszowskich w XIX wieku odbywały się one w komorze. Uczestniczyły w nich starsze kobiety pod przewodnictwem swaszki, której zadaniem było zdjęcie wieńca pannie młodej, rozplątanie warkocza, a następnie nałożenie chamełki, tj. drewnianej obrączki oraz „czepca”¹⁹

¹⁷ Według inf. A.P., S.Sz., Z.F. z Rudnej Małej; M.C., M.M., Ł.M. z Pogwizdowa Nowego; C.P., A.M., K.D. z Rudnej Wielkiej.

¹⁸ Według inf. M.S., B.J., B.P. z Rudnej Małej; M.T., L.W., L.G. z Pogwizdowa Nowego; A.M., M.K., K.D. z Rudnej Wielkiej. Zob. również Marciniak. *„Złoty krążek połączył serca dwa”* s. 252 n.; Ruszel. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 26 n.; Lach. *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy* s. 73.

¹⁹ Czepiec – nakrycie głowy, które zgodnie z obyczajem nosić mogły jedynie kobiety zamężne. Pierwszy raz wkładano go mężatce w dniu wesela, po zdjęciu z jej głowy ślubnego wianka. B. Ogródowska. *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik*. Warszawa 2000 s. 42.

i przykrycie ich chustką. Zgodnie ze zwyczajem młoda broniała się przed nałożeniem czepca i trzykrotnie zrzuciła go z głowy. W trakcie trwania oczepin swatowie rozbijali o drzwi komory gliniane garnki. Do udziału w tym obrzędzie dopuszczano jedynie družbę i pana młodego. W następnym wieku oczepiny odbywały się już w izbie w obecności wszystkich uczestników wesela²⁰.

W XX wieku – według respondentów – podczas oczepin panna młoda tańczyła z każdym gościem wkoło stołu i dostawała za to pieniądze. Kładzione były one pod talerzyk znajdujący się na stole, albo pomiędzy dwa talerzyki. Jak wspominają indagowani młoda w ten sposób zbierała pieniądze na czepiec. Następnie panna młoda oddawała welon starszej družce, zaś muszkę pana młodego otrzymywał starszy swat. Potem starszy swat tańczył ze starszą družką taniec zagrany im przez orkiestrę²¹.

Obecnie podczas oczepin to drużna odpina pannie młodej welon, zaś panu młodemu krawat zdejmują drużba. Prowadzący prosi, aby na środek wyszły wszystkie niezamężne kobiety i utworzyły koło, w środku którego siedzi panna młoda. Zadaniem pana młodego jest zakrycie jej oczu. Panienki w takt grającej muzyki, trzymając się za ręce, idą w prawo bądź w lewo. Gdy orkiestra przestaje grać, młoda rzuca za siebie welon. Wierzono, że dziewczyna, która go złapie, w najbliższym czasie ma wyjść za mąż. Następnie prowadzący prosi na środek wszystkich kawalerów. Zabawa odbywa się w analogiczny sposób tak, jak w przypadku panien. Panna młoda zasłania oczy młodemu, zaś ten kawaler, który złapie krawat, ma w najbliższym czasie się ożenić²².

Według zwyczaju ci, którzy złapią krawat oraz welon, tańczą ze sobą taniec zagrany im przez orkiestrę. Zanim to jednak nastąpi, czeka ich jeszcze

²⁰ R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 24. Zob. również K o l b e r g. *Sanockie-Krośnieńskie* s. 377.

²¹ Według inf. Z.S., S.S., K.W. z Rudnej Małej; G.S., C.P., Z.S. z Rudnej Wielkiej; H.R., M.T., L.G. z Pogwizdowa Nowego. Zob. również B u r z y ń s k i. *Zwyczaje, wierzenia i obrzędy weselne wsi z okolic Dynowa* s. 154; R u s z e l. *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich* s. 24 n.; U. L e h r. *Obrzędowość rodzinna*. W: D. Tylkowa (red.). *Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi*. Kraków 2000 s. 322-325; O. K o l b e r g. *Dziela wszystkie*. T. 48: *Tarnowskie-Rzeszowskie*. Wrocław-Poznań 1967 s. 99; W. S a r n a. *Obrzędy weselne w Jaszczwi*. „Lud” 2:1896 s. 245-248.

²² Według inf. Z.S., A.J., K.J. z Rudnej Małej; M.C., M.M., I.Sz. z Rudnej Wielkiej; M.M., M.C., Ł.M. z Pogwizdowa Nowego. Zob. również L a c h. *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy* s. 78; G e r l i c h. *Narodziny, zaślubiny, śmierć* s. 84 n. W Polsce Północnej pan młody rzucał kokardkę z gałązką mirtu. K a r w i c k a, C h e r e k. *Tradycja a współczesność w kulturze ludowej wybranych wsi regionów Polski Północnej* s. 74.

wykonanie jakiegoś zadania, np. mężczyzna ma przypiąć dziewczynie welon, a ona jemu założyć krawat. Taniec ten niekiedy urozmaicano, prosząc ich np. o założenie płetw do nurkowania²³.

Młodzi po oczepinach dziękują swoim rodzicom za trud wychowania oraz za to, że zawsze byli przy nich w trudnych sytuacjach, następnie wręczają im kwiaty i prezenty. Potem orkiestra gra piosenkę „Cudownych rodziców mam”, a młodzi razem z rodzicami chwytają się za ręce, tworzą koło i tańczą w takt muzyki²⁴.

Goście na weselu bawią się do białego rana. Obowiązkiem nowożeńców jest pozostać do końca zabawy. Wychodzących gości zapraszają oni na poprawiny, dziękują im za obecność oraz wręczają tzw. szyszkę. Są to ciastka zapakowane w pudełko, na którym znajduje się naklejka weselna z podziękowaniami²⁵.

Do dzisiaj oczepiny są ważnym wydarzeniem podczas uczyty weselnej. Dziewczyna zostaje w sposób symboliczny poprzez pozbawienie welonu włączona do nowej grupy, jaką stanowią kobiety zamężne. Jednakże zanikowi uległ zwyczaj zbierania przez panią młodą pieniędzy na czepiec.

*

Zauważyć można przemiany, jakie dokonały się w obrzędowości weselnej, widoczne są one już podczas przygotowań do uczyty weselnej. Wesela niegdyś były obok domu panny młodej, obecnie organizowane są w domach ludowych. Coraz większą popularnością cieszą się także restauracje, domy weselne oraz hotele. Wydłużeniu uległ także czas samych przygotowań, rozpoczynają się one nawet rok wcześniej. Spowodowane jest to kwestiami finansowymi oraz znalezieniem i zarezerwowaniem odpowiedniego lokalu, fotografa, zaproszeniem gości czy kupieniem sukni ślubnej. Skróceniu uległ czas trwania wesela, już nie trwa ono tydzień, ale od jednego do dwóch dni.

²³ Według inf. A.F., J.Sz., A.P. z Rudnej Małej; M.P., M.M., M.C. z Pogwizdowa Nowego; T.P., A.M., K.D., M.W. z Rudnej Wielkiej. Zob. również L a c h. *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy* s. 78.

²⁴ Według inf. A.P., J.Sz., Z.F., B.P. z Rudnej Małej; T.P., M.K., M.M. z Rudnej Wielkiej; M.M., A.B., Ł.M. z Pogwizdowa Nowego.

²⁵ Według inf. S.Sz., A.P., H.Rz. z Rudnej Małej; A.B., M.P., L.W. z Pogwizdowa Nowego; K.G., M.W., T.P. z Rudnej Wielkiej. Zob. również A. M a g d z i a k o w a. *Rok obrzędowy mojego regionu. Ginące obrzędy, zwyczaje, wierzenia i pieśni kresowej wsi polskiej z okolic Dubienki w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie*. Lublin 2003 s. 59 n.; L a c h. *Wierzenia, zwyczaje i obrzędy* s. 79 n.

Do dzisiaj przyjęcie weselne rozpoczynane jest od przywitania młodych chlebem i solą, po czym pan młody przynosi pannę młodą przez próg. Czymś nowym są bileciki z nazwiskami gości na każdym stole oraz pierwszy taniec, podczas którego prezentowany jest układ choreograficzny do kilku różnych piosenek. Na znaczeniu straciła także rola kucharki, która niegdyś przewodniczyła uczcie weselnej i śpiewała przyśpiewki, obecnie funkcję tę spełnia orkiestra.

Zauważa się, że jest pewna grupa zabaw, która cieszy się wielką popularnością. Są to: „chusteczka”, „kaczuszki” oraz „pociąg”, obecnie niemal podczas każdego wesela. W zabawy angażowani są zarówno goście weselni, rodzina panny i pana młodego oraz sami nowożeńcy. Ze względu na istnienie bardzo dużej ilości gier weselnych, to młodzi ustalają z orkiestrą te, które mają zostać przeprowadzone.

Oczepiny stanowią kulminacyjny moment uczty weselnej, poprzez nie dziewczyna zostaje oficjalnie włączona do grupy kobiet zamężnych. Podczas nich zostaje pozbawiona swojego atrybutu panieństwa, jakim jest welon. Zmianie uległo także miejsce oraz liczba osób na nich obecna. Zanikowi uległ zwyczaj zbierania pieniędzy przez młodą na czepiec (nakrycie głowy kobiet zamężnych). Pojawił się także zwyczaj wykonywania różnych zadań przez dziewczynę i kawalera, którzy złapią welon oraz krawat.

BIBLIOGRAFIA

- B a l d o c k J.: Symbolika chrześcijańska. Tł. J. Moderski Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis” 1994.
- B u r z y ń s k i T.: Zwyczaje, wierzenia i obrzędy weselne wsi z okolic Dynowa. W: K. Ruszel (red.). Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”. Rzeszów: Wydawnictwo Mitel 2001 s. 113-168.
- D a s z k o w s k a - R u s z e l W.: Weselny prolog. W: K. Ruszel (red.). Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”. Rzeszów: Wydawnictwo Mitel 2001 s. 31-50.
- D e m b e k Z.: Wesele polskie. Zwyczaje, wyjaśnienia, porady, savoir-vivre. Łysomice: Wydawnictwo Temat 2004.
- G e r l i c h H.: Narodziny, zaślubiny, śmierć. Zwyczaje i obrzędy w katowickich rodzinach górniczych. Katowice: Śląski Instytut Naukowy 1984.

- K a r w i c k a T., C h e r e k J.: Tradycja a współczesność w kulturze ludowej wybranych wsi regionów Polski Północnej. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1982.
- K a r w i c k a T.: Kultura ludowa ziemi dobrzyńskiej. Warszawa–Poznań: Wydawnictwo PWN 1979.
- K o l b e r g O.: Dzieła wszystkie. T. 49: Sanockie-Krośnieńskie. Cz. 1. Wrocław–Poznań: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1974.
- K o l b e r g O.: Dzieła wszystkie. T. 48: Tarnowskie-Rzeszowskie. Wrocław–Poznań: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1967.
- L a c h K.: Wierzenia, zwyczaje i obrzędy. Folklor pogranicza polsko-czeskiego. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 2000.
- L e h r U.: Obrzędowość rodzinna. W: D. Tylkowa (red.). Podhale. Tradycja we współczesnej kulturze wsi. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk 2000 s. 305-347.
- M a g d z i a k o w a A.: Rok obrzędowy mojego regionu. Ginące obrzędy, zwyczaje, wierzenia i pieśni kresowej wsi polskiej z okolic Dubienki w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie. Lublin: Stowarzyszenie Twórców Ludowych 2003.
- M a r c i n i a k M.: „Złoty krążek połączył serca dwa” czyli kilka słów o weselu współczesnym. W: K. Ruszel (red.). Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”. Rzeszów: Wydawnictwo Mitel 2001 s. 247-254.
- O g r o d o w s k a B.: Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce. Mały słownik. Warszawa: Verbinum 2000.
- R u s z e l K.: Zwyczaje i obrzędy weselne we wsiach rzeszowskich. W: K. Ruszel (red.). Wesele. Materiały z konferencji „Obrzędowość weselna w Rzeszowskim – tradycja i współczesność, Rzeszów 22 XI 1999”. Rzeszów: Wydawnictwo Mitel 2001 s. 9-30.
- S a r n a W.: Obrzędy weselne w Jaszczwi. „Lud” 2:1896 s. 236-251.
- Z a d r o ż y Ń s k a A., V r a z i n o v s k i T., W r o c ł a w s k i K.: Ludowe obrzędy i podania. Etnograficzne i folklorystyczne studia porównawcze wsi polskiej i macedońskiej. Warszawa: Instytut Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego 2002.

UCZTA WESELNA – TRADYCJA I WSPÓŁCZESNOŚĆ
W PARAFII RUDNA WIELKA (DIECEZJA RZESZOWSKA)

S t r e s z c z e n i e

Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie zwyczajów i obrzędów uczyty weselnej. Celem zaś jest ich analiza oraz zwrócenie uwagi na zanik niektórych zwyczajów i poja-

wienie się nowych w parafii Rudna Wielka, koło Rzeszowa. Artykuł składa się z czterech punktów. Opisano w nich przygotowania młodych do wesela, jego rozpoczęcie, zabawy weselne oraz oczepiny. Źródło opracowania stanowią informacje uzyskane metodą etnograficznych badań terenowych nad obrzędowością weselną. Badania przeprowadzono w 2011 roku w wioskach: Rudna Wielka, Rudna Mała i Pogwizdów Nowy.

W XX wieku przygotowania do uczty weselnej rozpoczynały się tydzień wcześniej, zaś samo przyjęcie było u panny młodej obok domu. Obecnie młodzi planują wesele już nawet ok. roku wcześniej, odbywa się ono teraz w domu ludowym, w domu weselnym, restauracji albo hotelu. Para musi odpowiednio wcześniej zarezerwować salę, fotografa, zaprosić gości. Po ślubnej Mszy świętej, młodzi wraz z gośćmi udają się do lokalu, w którym ma odbyć się przyjęcie, witani są oni tam chlebem i solą, po czym pan młody przenosi swoją żonę przez próg. Następnie wznoszony jest toast, po czym wszyscy zasiadają do obiadu. Po skończonym posiłku nowożeńcy tańczą swój pierwszy taniec, następnie udają się na fotograficzną sesję ślubną. Przed północą organizowane są przez orkiestrę różnego rodzaju zabawy, w których uczestniczą zarówno zaproszeni goście, rodzice nowożeńców, jak również oni sami. O północy odbywają się oczepiny. Wierzono, że ci, którzy złapią krawat i welon, w niedługim czasie staną na ślubnym kobiercu. Młodzi wychodzącym gościom dziękują za przybycie, zapraszają ich na poprawiny oraz obdarowują ciastem.

Słowa kluczowe: uczta weselna, wesele, panna młoda, pan młody, zabawy weselne, oczepiny, pierwszy taniec, tort, chleb i sól.